

АССАЛАМ

www.assalam.ru

НА КУМЫКСКОМ ЯЗЫКЕ

БУСУРМАНЛАНЫ РУГЪАНИ-ЯРЫКЪЛАНДЫРЫВ ГАЗЕТИ

№ 6 (107) Айда бир керен чыгъарыла / июнь 2008 г. / Джумад-уль-ахир 1429 г. Багъасы 15 манат

Редакторну колонкасы

Аявлу къардашлар ва къызардашлар! Редакцияны атындан биз де сизин етишип гелген Ражап ай булан къутлайбыз. Бу айда гери урулагъан затлардан сакъланып, яхшы ишлер этмеге, ибадатыбызны камиллешдирмеге ёрайбыз. Яратгъаныбыз Аллагъ яхшы муратларыбызгъа етишмеге бизге гюч берсин.

Тергевлю охувчуларыбыз гъис этгендир номерден номерге сизин булангъы байлавлу къну болдурмагъа, сизге ювукъ болмагъа къарайгъаныбызны. Энни газетни охувчулагъа дагъы да ювукъ этеген кюйно тангламагъа башладыкъ. Артагъы ай, ай ярымны ичинде «Ассалам» газетибиз ерлерде болуп, газетни гюнлерин оьтгере. Бу аз мезгилни заманында «Ассаламны» вакиллери республикабызны хыйлы-хыйлы ерлеринде болуп, охувчулар булан пайдалы ёлугъувлар, мажлислер оьтгерген.

Шолай ёлугъувланы гъакъында айтсакъ, Бабаюртда болгъан мажлисни де эсгермей къойма ярамас. Июнь айны башында болгъан бу ёлугъув Бабаюртну жума мажитинде оьтдю. Эртен сагъат 10-ндан тутуп, тюш намаз болгъунча жыйылгъанланы алдында газетни вакиллери, редакция къуллукъчулары «Ассаламны» гъакъында ва динге байлавлу оьзге масъалалагъа байлавлу кёп зат хабарлады.

Гъалиги заманда халкъ арада ислам динни яймакъ учун инг пайдалы къурал гъисапда шо мажлисте газетлер эсгерилди. Тюсю, шо гъакъда биз де алда бир-нече керенлер айтгъан эдик. «Ассалам» газет 8 тилде чыгъып, охувчулар учун бек онгайлы. Исламны гъакъында билмеге сюегенлер анадан тилинде де, орус тилде де маълуматлар алмагъа бола.

Артагъы заманларда, «Ассалам» газетни охувчулагъа етишдиривню редакция оьзюню бойнуна алгъанда, хыйлы зат яхшы янгъа багъып алышынды деме ярай. Гъали газетни етишдирегенлер – динге юреги авруйгъан уланлар – ишине айсенилик булан янашмай. Гъар ожакъгъа дегенлей, танкъ этип гирип, газетни гъакъында да, тарыкъ болса, динни гъакъында да айтып болагъан гъазирленген адамлар.

Девюрню аламатыдыр – динге ювукъ болувда, гъатта динни яйывда да генг кюйде масса информация къуралланы къоллау. Редакция иши – шо аламаты гъакъышмакъ, охувчулар буса – шондан пайдаланмакъ.

Сыйлы Ражап ай

Рагъмулу Аллагъны аты булан!

Аявлу къардашлар ва къызардашлар!

Сыйлы Ражап айны геливю булан сизин къутлайман. Сизин

билмеймен, тек оьзюню чю, гетген йылны Рамазан ай битип де битгенче, бу йылгъы Ражап ай гелгендей гъис этемен. Шолайлыкъ заманны чалт гетивюн гёрсете. Яшав оьзен йимик чалт агъа. Шону суву да нечик болажагъы – буламукъ ва нас яда таза – бютюнлей бизин негетибизден гъасил бола. Яратгъаныбыз бизге гёрсетеген заманны Огъар гъакъ юрекден къуллукъ этип йибермеге де сюербизми?! Юрекдеги гъакъ гъислени кёп яда аз этип янгыз Къудратлы Аллагъ бола ва шо саялы бу сыйлы гюнлерде Огъар тилейик гери урулагъан ва маънасыз затлардан бизин юреклерибизни тазаласын деп. Бу исси июль айны гюнлеринде ораза тутуп, бусурманланы сабурлугъу ва иманы артар бугъай, Аллагъ буюрса, ва шондан

Ас-Салам-фото

таба женнет агълюлер боларгъа умут этебиз.

Яратгъаныбыз Аллагъ, оьзю рази къалардай, буйрукъларын кютюп болмагъа бизге гюч берсин!

Агъмат гъажи АБДУЛАЕВ, Дагъыстанны муфтиси

В номере:

3 **БИЗИН АЛИМПЕР**
Эрпелили Шихаматкъади ажайып ишлени яратывчусу

4 **ИБАДАТ**
Аллагъгъа къулукъ этив – женнетге элтеген ёл

5 **ИЛМУ**
Сафинатун нажат

6 **ПАЙХАММАРНЫ ЯШАВУ**
Нюрлю таварих

7 **БИЛМЕГЕ ГЕРЕК**
Къуръангъа гёре яшама башлайыкъ

ГЪАЖ – 2008

Гъазирлик башлангъан

М. ОМАРОВ

Май айда россияны Гъаж-миссияны вакиллери Сауд Арабстанда болду. Уьлкебизни кёбюсю ругъ идараланы вакиллери шонда ортакъчылыкъ этди. Ёлбашчылыкъны буса РФ-ни Гъукуматыны гъаж ишлеге къарайгъан башчысы Агъмат Билалов юрютдю.

Дагъыстандан бу ишлерде гъаж масъалалагъа къарайгъан муфтиси орунбасары Агъмат гъажи Магъаматов ортакъчылыкъ этди. Сапардан къайтгъанлар айтгъан кюйде, сауд гъакимият Маккадагъы Масжид-аль Гъарамны янгыртыв ишлер учун кёп гъаракат этип айлана. Шо муратлар учун бу межитге 400-500 метрлер ювукъдагъы «Шамия» деген кварталны, бир-нече къонакъюйно бугъан. Шолайлыкъ инг башлап Маккада турушну багъаларына тувра таъсир этежек. Ондан къайры, гъава учугъа да гъакълар токъташдырылып битмеген. Кюйге къарагъанда, шоланы багъасы да яхшы артажакъ. Гъалиге къонакъюйлер ва

Ас-Салам-фото

гъава учувлагъа дыгъарлар байланмагъан саялы, гъаж къылмакъ учун, нечакъы акъча онгармагъа герегин айтмагъа къыйын. Бир-бир гъисаплагъа гёре, бу йылгъы гъаж харжлар гетген йылдан эсе 30 процентге ювукъ артыкъ болажакъ. Алдагъы йылланы сынаву гёрсетегени йимик, гъажгъа болгъан чакъы эрте гъазирленмеге герек. Ислам динни бу шартын кютмеге сюеген гиши алданокъ паспортун ва оьзге герегин онгармагъа тарыкъ. Энниден тутуп, бары да документлер онгарылгъан сонг, оланы виза учун къабул этежек.

Машинлер булан бармагъа сюегенлер, машинине 10 йылдан артыкъ болмагъа ярамайгъанны,

гъисапгъа алма тарыкъ. Гетген йыл эсги машинлени есилери Тюркияда шо саялы кёп инжиндилер.

Ондан къайры, Ругъани идараны гъаж бёлюгю виза ачгъанча пачалыкъны алдында борчу барлар шоланы телеп тайдырмакъны тилей, неге тюгюл борчу барлагъа гъаж къылмакъ учун дазудан оьтегенде пачалыкъ къурумлар бару салмагъа бола.

Гъажгъа бармагъа сюегенлени документлерин къабул этегенде лап башлап олар бу сапаргъа биринчилей чыгъамы деп гъисапгъа алынажакъ, къартланы кёмекчилери, къатынгишилени махрамы бармы деп де гёз алгъа алынажакъ.

ЯНГЫЛЫКЪЛАР

Маккада ва Мадинада исламны музейлери ачылажакъ

Сауд Арабстанны туризмге кырайткан Оър совети озьлени улкесинде Маккада исламны музейин, Мадинада Кыурьанны музейин ва Эр-Риядда Баш музейни ачмагъа гез алгъа тутгъан.

Артдагы 40 йылны узагында бу улкеле тарихге агъамият берилмей тургъан. Бу пачалыкъда ойлашагъан кюйде, музейлени ачылывлары янгыз бырын экспонатланы гёрсетив булан дазуланмай. Эниден тутуп шондан таба адамланы озьлени маданиятын, динин, тарихин уйренмеге имканлыкъ болажакъ. Ислам инче саниятны асарлары Лондонну, Парижни, Нью-Йоркку музейлеринде топланып, ислам дин тувгъан топуракъда буса, шолар ёгъу тюзму дагы деп бу якъларда сорав бере.

Сав дюньяда ислам инче саниятгъа бакъгъан тергев гюн сайын артып тербей. Артдагы бир айны ичинде Лондондагы уч аукцион ожакъ ислам инче саниятны усталарыны асарларын сатывгъа салгъан болгъан. «Сотби» дегени 43 миллион долларгъа сатыв этген. Шоланы арасында 18 миллион долларгъа сатылгъан Каабаны 800 йыл алда этилген ачгычы. Тюрлю-тюрлю музейлерде башгъа-башгъа халипалар этдирген шолар 58 ачгыч сакъланып бар. «Кристи» деген аукционда 5 миллион долларгъа гьижраны 2-нчи асрусунда язылгъан Кыурьанны бир сагыфасы сатылгъан болгъан.

Къазахстанда кеп къатын алма къояжакъ

Къазахстанны парламентинде – Мажилисде кеп къатын алмакъны масъаласы гетерилген.

Депутатлар агълю Кодексге алышынывлар гийиртип, кеп къатын алмакъгъа ихтияр бермеге сюе, неге туюл бу пачалыкъда яш тувугъа байлаву масъалалар бар,

демек яшлар аз тува. Къазах депутатлар ойлашагъан кюйде, кеп къатын алмакъгъа ихтияр берип бу масъаланы чечмеге бола. Ондан къайры, булай алышынывлар кеп къатыны барланы гъалиге тувгъан яшларыны масъаласын да чечер эди. Булай закон къабул этилип битмеген буса да, бир-нече къатынлары барлар мунда да ёкъ туюл (гъали олар законсуз санала). Къазахстанны янгы тахшагъары Алма-Атадан Астанагъа гечген сонг, бу ойну алив къабул эте айрокъда пачалыкъ къуллукчулар. Неге туюл, олар янгы ердеги ишине агълюлерсиз гечген. Кырыинда агълюсю ёкълукъ олагъа ишине толу берилмеге къоймай. Янгы къайдагъа гере буса, оланы агълюлери онда да, мунда да болма имканлы.

Гъалал ашны къоллава арта

Россияны муфтилени советини (СМР) янында ишлейген «Гъалалны» стандартизациясыны ва сертификациясыны центры гъалал ашны этеген ва сатагъан идаралагъа разилигин билдирген.

«Атрдагы йылланы ичинде, – дей бу центри вакили, – «Гъалал» деп язылгъан, тек шо шартлагъа къыйышмайгъан, «подделкаланы» санавун хыйлы кемитмеге бажарылгъан. «Гъалал» деген ашланы уллу-уллу ва оър санлы идаралар чыгъармагъа башлагъан: ОАО «Царицыно», ТПК «Эколь», ЗАО «Приосколье», ЗАО «Краснобор» ва ш. б.». Гъисаплар гёрсетеген кюйде, улкелбизде гъалал ашны къоллава гъар йыл 15–20 процентге арта.

Сектор Газаны халкъыны азаплары

Секторгазакъамавгъатутулгъандан Сберли мундагы 400-ден артыкъ предприятие ябылгъан. Палестинаны парламентини депутатлары, башында спикери Агъмат Бахар булан, къамав гючленген сонг, бу топуракъгъа ягъарлыкълар гелмеге токътагъан сонг ябылгъан идараларда болду.

Къамав сав экономикагъа гючлю таъсир этип, ону яманлыгындан халкъны яшав гъалы бек осаллаша, тебен даражагъа тарый. Ягъарлыкълар ва электрик ток ёкъ саялы 200 мингден къолай адам ишсиз къала. А. Бахар ислам дюньяны башчыларын жаваплыкъны алып, палестинли халкъгъа кемеке этмеге чакъыра. Ол ООН-ну ёлбашчыларын, ихтиярланы якълайгъан халкъара къурумланы Газагъа гелмеге, Израиль къамавгъа алынган халкъны нечик къыйнайгъанын гезлери булан гёрмеге чакъыра.

Сауд Арабстанда къылыкъсызлар тамаша такъсырланажакъ

Сауд Арабстандагы Эль-Джауф деген вилайатны башчысы Фахд бин Бадр тамаша буй рукъ чыгъаргъан. Шогъар гере, ерли полициячылар къатынгишилеге юм-чум этип айланагъан эргишилени гёрсе, оланы тутуп башын юлюмеге герек болажакъ.

Бир гезик Сакака шагъарда Фахд бин Бадр школадан гелеген къызыяшлагъа узун чачлы уланлар ойнашагъа къарайгъанны гёрген болгъан ва шондан сонг пасатлыкъгъа элтеген ёлну ол булай тамаша кюйде алдын алма токъташа. Эниден сонг бу якъларда къатынгишилеге амракъланы оланы юлюнген башларындан таныжакъ ва айланадагылар сакъ туражакъ.

Къылыкъ полиция иш гере

Сауд Арабстанда къылыкъ полицияны тиштайпа бёлюгю ачылып, онда къатынгишилер юзлер булан ишлемеге тюше. Бу бёлюкню къуллукчулары къылыкъны сакъламакъ учун эргишилер барып болмайгъан ерлени тергежек – гъажатханаланы, парикмахерскилени, янгыз къатынгишилер учун ишлейген сатыв уйлени, кафелени.

Ачылып узакъ къалмай, янгы бёлюкню аз-маз буса да устыюлюкчери бар. Бу пачалыкъны къыбла боюндагы бир къонакъюйде наркотиклени къоллап, ички ичип, тарыкъсыз кинолагъа къарап, йыбанып айланагъан эки сауди къатынгиши ва эки эргиши тутулгъан. Къылыкъ полицияны бир къуллукчусу уборщица гъисапда къонакъюйню номерлерин тазалайгъан болуп, бу йыбанмагъа деп гелген «къонакъланы» юзюн ачмагъа бажара.

Наркоман имам болгъан

Сауд Арабстанда бир нече адам наркоманияны къойгъан сонг имамлар болгъанлар. Бу гъакъда наркотиклеге тарыгъан адамлагъа кемеке этивде устыюлюклеге етишип болгъан шейх Ибрагъим ат-Талха билдирген. Ол артдагы йылланы ичинде бу масъалагъа берилген ва кеплеге кемеке этип де бажаргъан.

Ол ислам динни къанунларына кюрчуленип, наркоманиягъа къаршы тамаша къайда ойлашгъан. Натижада, бир-бир наркоманлар яман мердешин къоюп, гъатта абурлу ва билимли алимлер болгъан. Наркоманияны ёкъ этмеге къасткъылып, шейх Ибрагъим ат-Талха туснакъларда кеп бола, ондагылагъа янгы яшав къурма гёрсете.

Израильге къаршы

Англияда яшайгъан Сью Блеквелл дейген тиштайпа жугьутланы намарт ишлерине къаршы чыгъа. Ол озьюню интернетинде шону булан бирче холокостну да юзюн ачмагъа къарай.

Блеквелл гъисап этеген кюйде, Экинчи дюнья давда олтюрюлген жугьутланы санаву кеп керенлер артдырылгъан. Ол булай сорай: «Неге гюнбатар улкелерде холокостну гъакъында шекликлер тувдурма къарасанг да, шо жинаятчылыкъгъа санала?» Озьге масъалалар булан бирче,

ГЪАДИС

Дыгъарны толу
КЮТЮВ –
ИМАННЫ
БЕЛГИСИ

Сью Блеквелли ёлдашлары США-да 11-нчи сентябрьда болгъан атылтылагъа да шекли къарай ва бу вагъшилике де жугьутлар ортакъчылыкъ этген деп далилдер булан исбатлана.

Африкадан Азиягъа ёл болажакъ

Усама бин Ладени къардашы Африканы да, Азияны «ялгъамагъа» токъташгъан. Лап белгили террорчуну Тарек дейген оьгей иниси, оьзге бин Ладенлер йимик, къурулуш бизнес булан машгъул.

Тарек Кызыл денгизни ва Индия океаны Аден къолтукъну байлайгъан Баб-эль-Мандеб бугъаздан кепюр салма токъташгъан. Натижада янгыз Джибути ва Йемен бир-бири булан байланып къалмай, сав Африка да, Азияны Араб ярыматаву да байланажакъ. Бу иш 14 миллиард еврогъа олтуражакъ деп гъисап этиле ва кепюрню узунлугъу 28,5 километр болажакъ. Кепюрде машинлер учун алты сыдра ва поездлер учун да дёрт темир ёл болажакъ деп гез алгъа тутулгъан. Бу агъамиятлы иш – кепюр – нечесе миллион африкалы бусурманлагъа гъаж кылмагъа энгилик болдуражагъы ачыкъ зат.

Халкъара конференция оьтгерилежек

Сауд Арабстанда дин аралыкълагъа багъышлангъан конференция оьтгерилежек.

Пача Абдулла айтагъан кюйде, бир Аллагъа къуллукъ этеген уч де дин, адам урлукъну якъламакъ учун биригип чалышыв учунгъу ёлугъувну оьтгергенче алдын ол, Римский католический килисаны башы XVI-нчы Бенедикт булан бир нече ай алда ёлугъуп, шо гъакъда гъакълашгъан болгъан.

Озьюню ичи бушдурагъан затланы арасында пача, агълю тозула барагъанны ва адамлыкъ мердеш сансымайгъанын эсгерди. Ону сёлзлерине гере, шолар гъал сав дюньягъа хас. «Мен бу ёлугъувну лап оър даражада оьтгермеге сюемен, – дей пача Абдулла. – Янгыз мен де туюл, дюньядагы бары да бусурман къардашларымны сесин де эшитмеге сюемен. Башгъа динлени юртеген къардашларыбыз булан да ёлугъа турмагъа башлама герек».

Бусурманлар алда

США-ны статистика бюросу исламгъа къаршы басма къураллар яшырмагъа къарайгъан далиллени ачыкъ этген.

Шолагъа гере, США-ны бусурманлары, айрокъда араплар, оьзге америкалылардан эсе билимде де дюр, бай да яшай. Оьзгелерден эсе, оланы йыллыкъ гелими орта гъисапда 5 процентге артыкъ. Бусурманланы авада пайыны оьз уйлери бар. Бу далиллер гёрсетеген кюйде, бусурман халкълар яшавдан артда къалгъан деген ой ялгъан болуп чыгъа.

БИЗИН АЛИМПЕР

Эрпелили Шихаммат-къади ажайып ишлени яратывчусу

Гъасан ОРАЗАЕВ

Эрпелили Байболатны уланы Шихаммат къади (Шайых-Агъмад ибн Байбулат ал-Эрпели) – къумукъланы инг де пагъмулу шаирлеринден бириси, язывчу ва туржумачы болгъан. Амма ону асарлары ва таржумалары аслу гьалда динге багъышлангъан экенлиги саялы, совет атеистлер деврюкген девюрде оланы ахтармагъа ва халкъгъа генг кюйде ону билмеге имканлыкълар болмай турду, неге тюгюл де уьлкеде янгыз гъукму сюреген коммунист партия о девюрде динге бакъгъан якъда аслу гьалда терс гьэден къаравну, къыйыкъсыывну политикасын юрте эди. 1917-нчи йылдан сонг, 90-нчы йыллагъа ерли ону гъеч бир асарын да арагъа чыгъармай, яшырылып тургъаны да бу сьзлеге далилдир.

Шихаммат къадини гъакъында яхшы сьзлер булан язмакъ да, ону асарларына адабиятны тарихинде ер бермек де – о девюрде «къоркъунчулу» да дюр эди. Неге тюгюл де, ол оьзю динни пайдасына гъаракат этип айлангъан адам. Демек, къылыкъыз атеистлени баш душманларын-дан бириси. Нечик де, гъали-гъалилерде ардагъы бир нече йылланы ичинде ону биографиясы, яшаву, яратгъан асарлары ахтарылмагъа башлады.

Профессор А. Абдуллатиповну маълуматларына гьере, Шихаммат къади бусурман календарны (гъижратны) 1249-нчу йылында анадан тувгъан. Бу тарих, григориан календары (миляди) булан, 1833-нчу яда 1834-нчу йылгъа рас геле. Ол Дагъыстанда совет гьукуматы къурулгъунча алякъдагъы девюрде яшагъан ва 1917 яда 1918-нчи йылда гечинип, ата юрту Эрпелиде гьемюлген. Лап шо йылда арап-ажам языв булан ону китабы ахырынчылай басмадан да чыгъарылгъан. Эрпелини къабурларындагъы ону сынташында – гъижрат булан тархы ва арапча булай сьзлер язылып бар: «Къыбр ал-алим ал-фадл ал-маргъум ал-къади Шихагъмад бин ал-маргъум Байболат 1336».

Ол ата юртунда ва башгъа юртларда къадиликни юрютмеклик булан бирче, язывну, дин маданиятны ва къумукъ адабиятны оьздюрмек учун да кьп иш этген, хыйлы загъмат тькген адам. Ол оьтесиз бек гъаракатчы-жагъ адам болгъан экенликни ташдырагъан бир далил айтып къойсакъ да тамандыр – он йылны ичинде (1907–1917) этген къастыны натижасында отуздан да артыкъ китапны оьзю онгарып, басмадан чыгъартмагъа бажаргъанлыгъыдыр. Орта гъисапда алгъанда, гъар йылда – 3 китап! Оланы авадан пайы къумукъ тилде, бирлери буса – арапча. Хыйлы китапларын ол арап, тюрк, татар, авар тиллерден де ана тилине гьечюрюп чыгъаргъан.

Оьзюнден алякъда оьмюр сюрген авторлар-муаллифлер къумукъча язгъан асарларын кьбюсю гьалда арап, фарс (иран) сьзлени болгъан чакъы кьп къошуп, оланы уьстевюне азербайжанча элементлени оьтесиз кьп этип, «тюркешди-

рип» яза болгъан буса, Шихаммат къади биринчилерден болуп, Йырчы Къазакъ йимик тап-таза къумукъ тилде, генг кюйде адамлагъа англашылагъан кюйде, халкъны тилинде язгъан ва оьзге авторланы да «ажам тил булан», ерли халкъланы оьз тиллеринде асарларын яратмагъа чакъыргъан:

«Иман да бил, ислам да, Къапул турма ярамас. Не тил булан билдинг деп, Алагъ сагъа сорамас. Ажамдан китап этген Гиши болмас хаталы. Арабдан ажизлени Ажам болур бадалы. Гьей, оьзю де билмейген, Билгенге сорамайгъан, Ажам тил булан айтма Не зат бар ярамайгъан?!»

Ону атив англашылагъан, маънагъа тюшонме енгил тил булан язылгъан китаплары ва таржумалары халкъны арасында оьзюню заманында онча да бек белгили ва айылгъан болгъан чы, гъатта бир-бирлери нече керенлер де къайтара-къайтара басмадан чыгъарыла тургъан. Мисал учун, «Гьусейини китабы» – уьч керен, «Илму башы» – эки керен, Мавлет китабы – эки керен, Муъжизат китабы – уьч керен, «Сапар ёлдашы» – беш керен басмаланып Темирханшурада (гъалиги Буйнакск шагъарда) чыкъгъан.

Шихаммат къадини оьзю язгъан ва туржума этген пайдалы ва къужурлу китапларын бирдагъыларын эсгерейик: «Ашрат ас-саъа», «Гюл бахча», «Ажам тюш-нама», «Шавагъид Шихаммат», «Мажмуъ ул-хутуб», «Балкъую», «Ажам Магъалли», «Кашфу карамат», «Манасик», «Къадагъ дуа», «Емиш хабарлар, ширин сьзлер», «Ажаъибул умур», «Асгъабул кагъфланы хабары», «Таржамату Къудури», «Иман ислам. Мухтасар. Маърифат ал-ислам. Я ибну Адам» ва башгъалары.

Шихаммат къади оьзге тиллерден кьп санавдагъы асарланы бек уста кюйде къумукъ тилге гьечюрюп, оланы къумукъ адабиятгъа да мюлк этген, дин маданиятыбызгъа гийирген, халкъыбызгъа

ювукъ этген. Ол таржума этген авторлардан – орта асуларда оьмюр сюрген арап алимпери ва язывчулар – Мугъиаддин Мугъаммад ибн ал-Къасим, Жалаладдин Абдаррагъман ас-Суюти, ал-Магъалли, Гъужжат ал-Гъамави, Мугъаммад ибн Агъмад ал-Хатиб ал-Абшиги, Къазикъумухлу Али, Мычыгъышлы Кунта-шайых, Гимралы Сиражуддин. Ол кьп санавдагъы сыйлы дуаланы, арапчадан къумукъ тилге гьечюрген.

Оьзю язгъан ва таржума этген китапларын кьайры да, Шихаммат къади башгъа авторланы китапларын олар язгъан тилинде онгарып да чыгъаргъан. Булардан, мисал учун, Къакъашуралы машгур тюркчу Абдурагъманни асарларыны жыйымын (тюрк-къумукъ тилде), Мычыгъышлы Магъамматны ширьуларыны жыйымын (арап ва мычыгъыш тиллерде), Къазанышлы Абусупиянны «Дуа мажмуъ» деген китабыны экинчилей басмадан чыгъармагъа онгарып (арап ва къумукъ тиллерде) ва оьзгелерин эсгерме ярай.

Гъасили, Шихаммат къади совет девюрден алякъда оьмюр сюрген бизин инг де аслам гелимли-натижалы, къолундан кьп иш чыгарып болгъан адабиятчыларыбыз-

Шихаммат къадини кьп китапларын бир-нечелерин сама янгыдан чыгъармагъа заман болгъан.

дан ва динни гъаракатчыларындан бириси болгъан.

Шихаммат къади «Ажаъибул умур» деген китабын язагъанда, «Бадаъиду-ззугур» (яъни – «Гьезел чечеклер» яда «Гьекчек гюллер») деген китапны къолагъан, таржумагъа тартгъан. О да не китап болгъан экен?

Ону да толу аты бираз узун, гьрти кюйде: «Бадаъиду ззугур фи вакъаъидуддугур». Язгъан автору да – Жалаладдин Абдаррагъман бен Абубакр ас-Суюти дейген египетли арап шайых, 1445–1509-нчу йылларда яшагъан машгур филолог-алим ва тарихчи. Жалаладдин ас-Суютини арапча язылгъан о китабында – пайхамарланы, бырынгы пачаланы, халипаланы гъакъында маълуматлар, хабарлар язылгъан. Шихаммат къади олардан бир хыйлысын арапчадан гьечюрюп, къумукъча китап этип, огъар янгы ат да салып, басмадан чыгъартгъан. Шоллукъда, кумукълагъа оьз тилинде язылгъан шу къужурлу китап, Шихамат къадиден оьз миллетине варисликге къалып, язывлу маданиятыбызны

ГЪАМИС

Гъакъ саламатлыкъ – бары да яхшылыкъланы кюрчюсю

эсделиклеринден бириси болуп сакълангъан. 1909-нчу йылда о китап 800 экзмпляр болуп басмадан чыгъарылгъан.

Шихаммат къадини яхшы гъаракатчылыгъы булан къумукълашдырылгъан бу китапда, бусурман пайхаммарланы (Мугъаммаддан алякъда болгъанларыны) ва бусурман таварихлерде эсгерилеген тюрлю-тюрлю персонажланы – Гъарут булан Марутну, Шаддадны, Намрузну, Иблисни, Пиръаванни, Къарунну, Талут-Жалутну, Асиятны, Маръямны ва оьзгелерини – гъакъында бек къужурлу язылгъан хабарлар бар. Оланы гъакъында айтылгъынча алдын, мунда кюлю Аламны есси Аллагъу тааланы пурманы ва къудраты булан дюнья аламны, Аршны къурулмакълыгъы, кькню-ерни амалгъа геливю, инсанны ва бары махлукъатны яратмакълыгъы суратлангъан. Сонг буса, сыйлы пайхаммарланы яшав ёллары ва оланы адамланы-къавумланы арасында бусурман динни яа туруп кютген ажайып ишлери, тамашагъа къалдырагъан гьаллары да атив суратлангъан.

Шихаммат къадини кьп китапларын бир-нечелерин сама янгыдан чыгъармагъа заман болгъан. Айтагъаным, алякъда арап-ажам язывда басылгъан асарланы, бугюнго къумукъ охувчуланы бары да англайгъан орус-кирил язывгъа айландырып чыгъармаса болмай. Дагъы ёгъесе, олар адабиятыбызда критиканы гьезюнден тюз кюйде багъа берилмейли, анадаш маданиятыбызны тарихинде оланы ери мекенлешдирилмей къалмакъ бар. Неге тюгюл де, гъалиги охувчуланы ва критиклени кьбюсю эсги язывда яратылгъан китаплары охума болмайлар.

Гьертиси, ардагъы бир нече йылланы ичинде, бу тармакъда этилеген аз буса да гъаракат барлыгъы гьерюнуп тура. Айтайыкъ, Шихаммат къадини «Гьусейинни

хабары» деген поэмасын – халимбекавуллу Батырбекни уланы Камил Буйнакск шагъарда 1992-нчи йыл айры бир китапча этип чыгъарды. Лап шо йыл, эндирейли Гь. Абдурашитов «Гюл бахча» деген китапдан гесеклерин («Тангчолпан» №1) ва яхсайлы профессор З. Н. Акавов «Балкъую» деген повестин («Тангчолпан» № 3, 4) басмагъа берип чыгъардылар. Бу сатырланы автору – ону «Гюл бахча», «Емиш хабарлар, ширин сьзлер», ва «Балкъую» деген китапларын гесеклени «Къарчыгъа» деген журналны (№5–6, 1993 й) бетлеринде «Ажаъибул умурдан» бир гесекни – «Дагъыстанлы къатын» деген журналда (1993 й, № 3) чыгъаргъан эди.

Шихамат къадини «Сапар ёлдаш» деген асарын ва эндирейли Абдурашитни «Насигъат ул-алам» деген асарын бир китап этип, арап язывдан орус язывгъа салгъан Шамсутдин Мамаев (халимбекавуллу) кьп уллу зуап ши этди. Оланы китап этип, къумукъ тилде 2004-нчу йыл Москвада уллу тираж булан басмадан чыгъаргъан эди. Огъар Аллагъ рази болсун.

АГЪАМИЯТЛЫ АГЪВАЛАТ

Имам **ГЪАЗАЛИНИ**
"Мукашафатуль къулуб",
Сайит-афандини "Назмаби"
китапларындан алынган

Ражап ай

Муна, дагъы да Метишип гелди уьч де сыйлы айланы (Ражап, Шагъбан ва Рамазан) бири Ражап ай. Шо ай Яратгъаныбыз яхшы ишлери учунгъу зувапны кеп керенлер артдыра.

Ва гъакъ юрекден товбагъа-тюшгенлени де гюнагъларын гече. Яратгъаныбызны шо рагъ-мусундан пайдаланмай къалмакъ гъакъылсызлыкъ ва къылыкъсызлыкъ болар эди. Пайхаммарны **б**ир гъадисинде булай сёзлер бар: **"Оълюнню алдында рагъатлыкъ ва ахырыгъыз насипли (иман булан) болгъаны ва шайтандан къутулмагъа сюе бусагъыз, шу айлагъа гъюрмет этигиз, ораза тутугъуз ва гюнагъларыгъызгъа гъёкюннюгъуз"**.

Ражап айда бир гюн ораза тутгъан адам Пирдавуз женнетге лайыкълы болажакъ. Эки гюн - огъар эки керен артыкъ зувап. Уьч гюн - Жагъаннемни отундан бир иыл мезгилге арек болар. Дёрт гюн - яман аврувдан сакъланар. Беш гюн - ол адамны юзю толгъан ай йимик нурленер. Етти гюн - ол адамгъа жагъаннемни етти де къапусу ябулар. Сегиз

гюн - ону учун женнетни сегиз де къапусу ачылар. Он бир гюн - ол абурлу адамланы бири болур. Он эки гюн - огъар женнетни эки халатын гийдирер. Он уьч гюн - Аршны салкъыныны тубюнде ял алажакъ. Сёзлер булан англатмагъа бажарылмай он дёрт гюн ораза тутгъан адамгъа болажакъ савгъатланы. Он беш гюн ораза тутгъан адамны малайиклер къутлар. Он алты гюн ораза тутгъан адам Яратгъаныбызны инг башлап гережек. Он етти гюн ораза тутгъан адам Сырат кепюрден къыйналмай оьтежек. Он сегиз гюн ораза тутсанг, Ибрагъим халилни гёрер. Он тогуз гюн ораза тутгъан адам Адам пайхаммаргъа хоншу болар. Шо гюнлени санаву йигирмагъа етишсе, ол адамны гюнагълары чайылар. Отуз гюн ораза тутгъан адам оьр-

ден булай авазны эшитер: «Гъей, валиюллагъ, оьзге халкъ азабындан инжинеген гюн, сени сююнч къаравуллай».

Савлугъу саялы бир ай ораза тутуп болмай, уьч гюн тутса: биринчи, он бешинчи ва айны ахырынчы гюнюнде, иншаалла, ол адам савлай ай ораза тутгъан йимик зувап алар. Ражап айны биринчи хамисгюнюнде ораза тутмакъ да яхшы. Жума гече этген ибадаты учун болагъан зувапны да айтып битдирме къыйын, ондан сонгъу гюнге "умутланы гюню" деп айтыла (лайлат рагаиб), Пайхаммарны **б** ата-анасы къошулган гюн. Шо гечени ва гюнню, биз билмейген кеп яхшылыкълары бар. Шо саялы рагаиб гечени бажарыла туруп, гъар бусурман Аллагъа **б** къуллукъ эте туруп оьтгермеге герек, гюнагъларына гъёкюнню, Аллагъдан **б** гечмекни тилемеге, къылынмагъан намазларын тэлемеге, садагъа этмеге, яшлагъа савгъатлар берип, оланы сююндюрмеге, ата-анасыны уьстюне бармагъа ва ювукъ адамларына дуа этмеге герек бола.

Рагайип гече муратлары яшавгъа чыгъагъан намаз къылмагъа да гёрсетиле. Ону маркача ва яссы намазланы арасында къыла. Шо намаз 12 ракаат бола, оланы экишер ракаат этип къыла, демек, 6 намаз бола.

Гъар намазны бириччи ракаатында "аль-Фатигъа" сурадан сонг уьчер керен "аль-Къадр"

сураны (97-нчи сура) ва он эки керен "аль-Ихлас" сураны охуй (112-нчи сура).

12 ракаатдан сонг 70 керен шулай охуй: **"Аллагъумма салли ъала саййидина Мугъаммадинин-набиййиль уммийи ва ъала алигъи"**. Сонг суждагъа бара ва 70 керен шулай охуй: **"Рабби гъфир варгъам ва тажаваз ъамма таълам, инна-ка антал аъаззум акрам"**.

Сонг бирдагъы да суждагъа бара ва 70 керен шо дуаны охуй, биринчи керенги суждада йимик. Экинчи суждадан (ерге башын ургъан сонг) гётерилип, "Аттагъийятны" охуй ва салам бергенде дуа этип, Къудратлы Аллагъдан оьзюнгню мурадынгны яшавгъа чыгъармакъны тилейсен. Иншааллагъ, ол къабул болар.

Ражап айны 27-нчи гечесин негъакъ йибермегиз, шо Мизражны гечеси, шо гюн ораза тутгъан адам, алтмыш гюн ораза тутгъан адам йимик шапагъатланажакъ. Женнетде Ражап деген бек татывлу суву булангъы оьзен бар, шо айда бир гюн де ораза тутмагъан адамны, шо сувдан ичмеге имканлыгъы болмажакъ. Гъадисде эсгерилегени йимик, Ражап айда этилинген рагъму учунгъу зувап 70 керен арта, яман ишлер этсенг де сончакъы керен артыкъ гюнагъ аласан.

Ражапгъа Яратгъаныбызны айы деп айтыла, шо айда этилеген кеп уллу рагъмулары саялы.

Ражап айны 27-нчи гечесинде бизин Пайхаммар **б** ажайып кюйде кеклеге гётерилген.

Гъадисде айтыла: **"Эсигизде сакълагъыз: Ражап ай -**

ГЪАМИС

Гюнчюлюк
ва иман
Аллагъны **б**
къулуну
юрегинде
экивию де
сыйынмас

Яратгъаныбызны айы. Ражап айда бир гюн сама ораза тутгъан адам Яратгъаныбызны разилигин алажакъ".

Оьзге гъадисде булай деп бар: **"Беш гече бар, тилевлери къабул этилеген: Ражапны биринчи гечеси, Шагъбан айны ортасы, жума гече ва эки де байрам гечелер (Ораза ва Къурбан байрамлар)"**.

Айрокъда Ражапны биринчи гечеси ва гюню, 15-нчи гечеси ва гюню, Ражапны 27-нчи гечеси ва гюню. Шо гечелени ибадатда юхламай, гюнлерин ораза тутуп йиберсе яхшы. Гъадисде айтылагъаны йимик: **"Ражап айны биринчи гечесин юхламай йиберген адамны, оьзю оьлгенде де, юреги оьлмес; Къудратлы Аллагъ огъар рагъмуну башындан таба тегер ва ону гюнагълары чайылар ва, анадан тувгъандай тазаланар. Ол, жагъаннемге бармагъа тарыкъ. 70 минг гюнагълы адамны шапагъатгъа алмагъа ихтияр алыр"**.

Аллагъ **б** бизге шо айланы тийишли болагъан кюйде оьтгермеге тауфикъ берсин.

ИБАДАТ

Аллагъгъа къуллукъ этив – женнетге элтеген ёл

Аль-Гъазалини
«Минхадж – аль-абидин»
деген китабындан
М. Омаров гъазирлеген

Ибадат – динни къанунларын кютюв бола. Шо къанунлар буса, яшавубузну бары да янын къуршай. Биз шолардан эркин этилеген вакъти болмай. Яратгъаныбызгъа къуллукъ этеген ёл ачыкъ ва шону исбатлайгъан далиллер де гъар ким учун да англашыла. Нечик болса да – Яратгъаныбыз кимни суйсе, шо ёлдан тайышдыра, кимни суйсе, шо ёл булан юрте. Гертиден де, Ол гъакъ ёлдагъыланы биле. Ибадат – билимни натижасы ва гъар адамны яшавуну маънасы, Аллагъны къулуну аслу мурады. Ибадат – Аллагъдан къоркъагъанланы ёлу, намусуланы къысматы, Аллагъ учун къасткъылагъанланы мурады, насипликге элтеген сокъмакъ, женнетге элтеген ёл.

Лап гъакъ машгъурлюкню еси Аллагъутаала булай деген (маънасы): **«Мен сизин Аллагъыгъызман, сиз Магъа къуллукъ этигиз»** («Аль-Анбия» сура, 92-нчи аят).

Инг уллу алимлини бириси имам Абу Гъамит аль-Гъазали китабында булай яза: «Ибадатны ёлларыны гъакъында ой къура туруп, ону къайдаларыны гъакъында башындан ахыр мурадына ерли ойлашдым. Шо заман ибадат тегиш тююл ва оьтмеге къыйын ёл экенни, онда хыйлы пушавлар, четимликлер ва авур азаплар ёлугъагъанни англадым. Бу бек узакъ ёл

Къудратлы Аллагъ адамланы да, **Къ** жинлени де Оьзюне къуллукъ этмек учун яратгъан. Аллагъгъа къуллукъ этив, сужда къылыв –

ибадат – динни къанунларын кютюв бола. Шо къанунлар буса, яшавубузну бары да янын къуршай. Биз шолардан эркин этилеген вакъти болмай. Яратгъаныбызгъа къуллукъ этеген ёл ачыкъ ва шону исбатлайгъан далиллер де гъар ким учун да англашыла. Нечик болса да – Яратгъаныбыз кимни суйсе, шо ёлдан тайышдыра, кимни суйсе, шо ёл булан юрте. Гертиден де, Ол гъакъ ёлдагъыланы биле. Ибадат – билимни натижасы ва гъар адамны яшавуну маънасы, Аллагъны къулуну аслу мурады. Ибадат – Аллагъдан къоркъагъанланы ёлу, намусуланы къысматы, Аллагъ учун къасткъылагъанланы мурады, насипликге элтеген сокъмакъ, женнетге элтеген ёл.

ва ону булан барагъанлар кеп балагълар булан ёлугъа, къоркъунчу сынавлардан чыкъма тарыкъ. Онда яшартгъын ерлер ва къапкъунлар бола, кеп душманлар ва къачакълар бар, гъилла булан де, гюч булан да сизге чапгын этмеге ва тонамагъа къарайгъан. Шо ёлда сени якълайгъан ва сени артынг булан юрюгенлер кеп аз бола. Шолай болма да герек, неге тююл шо женнетге элтеген ёл».

Айтылган бу сёзлер Пайхаммарны **б** гъадисин аянлашдыра: **«Гертиден де, женнетни айланасы адам гёрюп болмайгъан затлардан толгъан, жагъан-**

немни айланасы буса, адам бек сюеген затлардан толгъан» (Бухари, Муслим этишдирген).

Бугъар къарагъыз: гертиден де, женнет минмеге къыйын уллу тав йимик, жагъаннем буса, юрюмеге тынч теп-тегиш майдан йимик! Шону булан бирче, бу ёл булан барагъан къул бек осал, заман да къыйын ва динни талапларын кютюв бара-бара осалаша, артгъа гетип къала. Геземеге бек къыйын бу ёл нече де тар, иш кеп, оьмюр къысгъа, Яратгъаныбызны буйрукъларын кютювде этилмей къалгъан ишлер де ёкъ тююл.

Бизин тергеп турагъан Яратгъаныбыз

бары затны гёре ва эшите, ажжал ювукъ, ёл узакъ. Ибадат буса, шо узун ёлда герекли сурсат йимик.

Ибадат – тас болгъан зат, о оьзю къайтып гелмес. Шонда натижалагъа етишген адам, утажакъ ва ахырда битмейген насипге ес болажакъ. Шону къутгъаргъан адам буса, нийматлардан къуру къала ва тюзелмеген къуллар булан бирче пуч бола. Шо саялы бу сынав бек къыйын ва бу къоркъунчукъ талчыкълы.

Шолай экенге бу ёлгъа тюшюммеге сюегенлени санаву да аз.

Айтылган гёре, ахыр мурат учун машгъур заманда ёлдашлар да сийрек ёлугъа. Шо ёлгъа тюшюммеге сюегенлер де шогъар тюшмеге осаллыкъ эте.

Бу ёлгъа тюшюп, ахыр мурадына етишегенлер, уюстюнлюкню къазанагъанлар дагъы да аз. Олар кеп сийрек ёлугъагъан къуллар, оланы Яратгъаныбыз Оьзюне тюшюнген ва Оьзюн сююп болгъан саялы айыргъан. Гъакъ ёлда юрюген шологъа Аллагъутаала рагъмулугъун билдире ва шо ёлунда беклешдире. Сонг буса Оьзюню рагъмулугъу булан оланы женнет агъюлерден эте. Биз де тилебиз Аллагъыбызгъа, рагъмулугъун бизге де яйсын деп ва бизин де уьстюнлюкге етишгенлерден этсин деп.

Динни англайгъан адамланы сёзлери не гёре (олар Аллагъ **б** яратгъан бары да жанланы арасында абурлулар), биз оьзгелеге рагъмулу янашма герекбиз ва эришивлюклени къойма тарыкъбыз.

ИЛМУ

Абусуфьян АКАЕВ

Сафинатун нажат

Башы алдагы номерде

Бир нече суалланы баяны

Ай дин кярдаш! Бусурманланы ара-сында юрюйген бир нече соравлар бар. Оланы да сагъа баян этейик.

Суал: Бусурманмысан?

Жавап: Алгъамдуллилагъ.

Суал: Сени бусурманлыгъынг мени шекигим бар?!

Жавап: Мени де шагъатым бар.

Суал: Шагъатынг недир?

Жавап: Ашгъаду ан ла илагъа иллаллагъ ва ашгъаду ан-на Мугъаммадан расулулагъи саллаллагъу алайгъи васаллам.

Суал: Къачандан берли бусурмансан?

Жавап: Къалубаладан берли.

Суал: Къалубала деген не замандыр?

Жавап: Аллагъутаала къулларыны жанларын яратып, сонг олагъа: «Мен сизин Аллагъутаалагъыз тюгюлменму?»

Жавап: Мугъаммад саллаллагъу алайгъи васалламны.

Суал: Итъикъадда кимлени мазгъабындасан?

Жавап: Агълу ссуннати ва-л-жамаатны.

Суал: Амалда кимни мазгъабындасан?

Жавап: Имам Шапиини.

Суал: Иманны алааматлары нечедир?

Жавап: Дёртдю: Аллагъутааланы гъукмусуна сабурлукъ этмек – бир, Аллагъы къадарына рази болмакъ – эки, Аллагъутаалагъа герти таваккаллы болмакъ – уьч, Аллагъутаалагъа мутъи болмакъ – дёрт.

Къыямат гюн

ювукъ болмакъны

аламатларыны баяны

Ай дин кярдаш! Къыямат гюн ювукъ болмакъны алааматлары бек кепдюр.

Пайхаммарыбыз оланы алтысындан хабар берген.

Аввалгынчысы – Магъди чыкъмакъ. Ол да, пайхаммарны тухумундан бир гишидир. Озью бусурманланы башы да болуп, бар да халкъны бусурман этежек.

Экинчиси – Дажжал малъуьн чыкъмакъ. Ол да уллу асгер булан чыгъагъан бир гишидир. Озью бир гёзю де ёкъ. Озью: «Аллагъман» деп айта.

Уьчюнчюсю – «Даббатул-арз» деген бир гъайван чыкъмакъдыр. Ол да бир ажайып уллу гъайвандыр.

Дёртюнчюсю – Яъжуж-Маъжуж деген табун чыгъп, дюньягъа пасатлыкъ салмакъ. Бешинчиси – Иса (алайгъи салам) кёкден тюшюп, Дажжалны оьлтюрмек.

Алтынчысы – Гюн Гюнбатышдан тувмакъ. Буланы гъар бириси оьзлени заманында болажакъ.

Ай дин кярдаш!

Гъалиге ерли илмул-каламдан яздыкъ, гъалиден сонг илмул-фикъгиден язажакъбыз, иншаъ Аллагъутаала.

Илмул-фикъгиде юрюлеген бир нече сёзлени баяны

Ай дин кярдаш!

Парз деген – Аллагъутаала борч этген зат.

Сюннет деген –этсе зувап болагъан, этмесе де гюнагъ болмайгъан зат.

«Фарзу кифая» деген – шагъарда бир гиши сама этсе, бар да халкъдан гюнагъ таягъан, этмесе, бар да халкъ бирче гюнагълы болагъан зат.

Макругъ деген – оьзюню этмесе яхшы болагъан, этсе де гюнагъ болмайгъан зат.

Гъарам деген – Аллагъутаала гери ургъан зат.

Гъалал деген – гери урмагъан зат.

Рукну деген – бир зат оьзю болмаса тамам болмайгъан зат.

Шарт деп айтагъан зат да – бир затгъа оьзюнден чара ёкъ зат. Амма гъар затны рукнусу ол затны ичинде болур, шарт олай болмас. Масала, Алгъам охумакъ – намазны рукнусудур, намазгъа жувунмакъ – шартыдыр.

Гишини бусурманлыкъдан чыгъарагъан затланы баяны

Ай дин кярдаш! Гишини бусурманлыкъдан чыгъарагъан затлар сегиздир.

Намаз йимик, ораза йимик, Къуръан булан болду, пайхаммарны сёзлери булан болду, яхшы кюйде токъташгъан затлагъа инкар этмек – бир.

Гъасси иш болмакълыгъы белгили затлагъа «гъалал» деп айтмакъ – эки.

Гъасси ишлени тынч гёрюп, «олар чёп де ёкъ затлар» деп айтмакъ – уьч.

Шариатны мысгъыллайгъан сёз айтмакъ – дёрт.

Шариатны мысгъыллайгъан иш этмек – беш.

Аллагъутааланы рагъматындан умут уьзмек – алты.

Аллагъутааланы макрүсюнден парахат болмакъ – етти.

Яврункъалакъгъа къарайгъан гишини болду, пал салагъан гишини болду сёзлерин герти этмек – сегиз.

Ас-Салам-фото

деп сорав, олар да: «Дюрсен!» деп айтгъан замандыр.

Суал: Атанг кимдир?

Жавап: Адам пайхаммар, алайгъи салам.

Суал: Ананг кимдир?

Жавап: Адамны къатыны Гъава.

Суал: Сени яратып, сакълап турагъан гиши кимдир?

Жавап: Аллагъутаала.

Суал: Пайхаммарынг кимдир?

Жавап: Мугъаммад саллаллагъу таала алайгъи васаллам.

Суал: Дининг недир?

Жавап: Ислам.

Суал: Къыбланг недир?

Жавап: Кааба.

Суал: Мазгъаплар нечедир?

Жавап: Дертдю: имам Абу Гъанипаны мазгъабы – бир, имам Маликни мазгъабы – эки, имам Шапиини мазгъабы – уьч, имам Агъмадны мазгъабы – дёрт, разиялагъу ангъум.

Суал: Кимни зуррийатындансан?

Жавап: Адам, алайгъи саламны.

Суал: Кимни миллетинденсен?

Жавап: Ибрагъим алайгъи саламны.

Суал: Кимни уьмметинденсен?

ГЪАМИС

Лап яхшы ибадат – билим тоглав

Сувланы баяны

Ай дин кярдаш! Сувлар беш тюрлюдюр.

Аввалгынчысы – оьзюню булан, намазгъа жувунмакъ йимик, тазалыкъ этмеге де ярайгъан, оьзю макругъ да болмагъан, гъарам да болмагъан сувдур. О да, оьзюне бирдагъы сёзюню къошмай, «сув» деп айтып къоймагъа ярайгъан сувдур. Бирдагъы сёзюню къошмагъа герек бола буса, гюлсувгъа «гюл» деген сёз къошулагъан йимик, шо сув булан тазалыкъ этмеге ярамай. Денгиз сувгъа – «сув» деп айтып къойса да ярамакъ учун, ону булан тазалыкъ этмеге ярай.

Экинчиси – оьзюню булан тазалыкъ этмеге ярайгъан, амма оьзю макругъ болгъан сув. О да уьч тюрлю бардыр: бек исси сув – бир, бек сувукъ сув – эки; алтындан да, гюмюшден де башгъа, багъыр йимик, темир йимик затдан болгъан савутну ичинде, гюнню иссилиги бек таъсир этеген сув – уьч. Бизин Дагъыстанда шо къадар иссилик болмаса да ярай.

Уьчюнчюсю – оьзюню булан тазалыкъ этмеге ярайгъан, амма оьзю гъарам болгъан сув. О да эки тюрлюдюр: зулму булан алынган сув – бир; дагъы зат этмей, янгъыз ичмеклик учун салынган сув – эки.

Дёртюнчюсю – оьзюню булан тазалыкъ этмеге ярамайгъан сув. Олар да эки тюрлюдюр: оьзюню булан бир керен тазалыкъ этмеклик учун да къоллангъан, оьзю кёп де болмагъан сув – бир: оьзюне таза болгъан бир зат къошулуп, «сув» – деп айтып къоймагъа ярамайгъан кюйде, яда туюсу, яда татуву, яда ийиси алышынгъан сув – эки. Амма о сув, яда топуракъ булан, яда ёшгун булан, яда оьзю токътагъан ерде болгъан бир маъдан булан, яда оьзю гелеген ёлунда болгъан бир маъдан булан, яда оьзю кёп токътамакъ булан алышына, оьзюню булан тазалыкъ этмеге ярай.

Бешинчиси – нажжас сув. О да эки тюрлю бардыр: оьзю кёп де болуп, оьзюню бир нажжас зат, нечакъы аз буса да, алышындыргъан сув – бир; нечакъы оьзюню алышындырмаса да, бир нажжас зат да тюшген, оьзю кёп де болмагъан сув – эки. Амма о нажжас зат, жибин йимик, бюрче йимик, оьзюне гессе къан акъмайгъан оьлген зат буса, сув нажжас болмай.

Кёп сув дегенибиз де: дёртгюл болса – узунлугъу да, генлиги де, теренлиги де – гъариси эки къарыш ярым болур чакъы болгъан, оьзю де жыйылышгъан сув. Жыйылышмакълыгъы да бир ягъын бек тербетсе, бирдагъы ягъы тербеген кюйде болса, боладыр.

Шолай болгъан кёп сув, яда нажжас зат булан, аз буса да алышынамаса, яда таза зат булан «сув» деп къоймагъа ярамайгъан чакъы кёп алышынамаса, оьзюню булан тазалыкъ этмеге ярай. Тазалыкъгъа ярамайгъан аз сувгъа да, оьзге сув къошулуп кёп сув дегенибиз чакъы да болуп, алышынамкълыгъы да болмаса, тазалыкъгъа ярайгъан болул къала.

Агъып барагъан сувну гъукмусу да – токътагъан сувну гъукмусу йимикдир.

Гъазирлеген Гъ. ОРАЗАЕВ

(Давамы гелеген номерде)

ПАЙХАММАРНЫ ЯШАВУ

Магхаммат КЪАЗАНБИЕВ

Башы алдагы номерде

**БИСМИЛЛАГЫ
БРАГЪМАНИ ПРАГЪИМ**
Алгъамдуллиллагы раббил
аламин вассалату вассалам
ала Мугъаммад ва алигъи
асгъабигъи ажмаъин.

Пайгъамбар да, дин ислам да чыкыгъан Арабустанны ва арапланы ва Каъбаны баяны

Муслиман дин не ерден чыкыды? Муслиманлык башлап «Жазиратул-Араб» деп айтылган бир уллу ярыматавда²⁶ болду. Шогъар «Арабустан» деп де айтыладыр. Дазуу: кыбла яны – Фарис денгиз, гюнчыгъары – Басра Гурфыз ва гене Оман денгиз, гюнбатыры – Кызыл денгиз, темиркызыгы – «Сурийя, Иракъ» деп айтылган авлаклардыр. Пулангъа кырагъыз, англарсыз. Халкъны гезюн ачмакъ учун, пуланлагъа ашна²⁷ этмек учун, кымукъ тил булан бир гиччи пулан яздыкъ; сонг-сонг уллу-арив пуланлар да язма хыялыбыз бар, иншааллаха.

Арабустанда беш тюрлю вилайат бардыр: Гьижаз, Яман, Гъадрмавт, Омман, Нажддыр. Шу вилайятланы ичиндеги арап кыавум – Нугъ пайгъамбар (алайгы ссаламны) Сам деген уланыны тухумундан болуп, «баъида», «ариба», «мустаъриба» деп уыч тюрлю тайпа бардыр.

«Мустаъриба» деген, Гьижаз вилайятда яшайгъанлары: Ибрагъим пайгъамбарны уланы Исмаилни авлетлериндендир. Буланы ичинде чинк сыйлы табун – кыурайшлардыр.

Бу кыурайшлар сыйлы Макканы бурунгу²⁸ халкъы-агълюсюдюр. Булар тухумдукъ янындан, байлыкъ ягындан, йигитлик ягындан – гъар якъдан да, башгъа араплардан артыкъ эдилер; Каъбаны гъар кыуллугъу да буланы кыолунда эди. Ибрагъим ва Исмаил (алайгъима салам) тикген Каъбаны араплар гаввур заманларын да бек сыйлап, гъюрметлеп юрютедилер.

Буланы белгили уллу шагъары – Макка-мукаррама эди. Анда сыйлы Каъба да ва Земзем кыую да болмакъ себебли, араплар аны бек уллу, лап сыйлы шагъар этип тутадылар. Озокъда, алты минг йылдан берли сыйлы болуп гелген ерни араплар сыйын ташламастар. Шонча кеп йыллардан берли шо Макка шагъаргъа гъар йыл гъаж вакътиде халкъ жыйылып, гъажны адатын этип юрютгенлер. Неге? Аны тикгенден сонг, Ибрагъим пайгъамбар гъар йыл анда барып, кыурбан сюуп, зиярат этип – шу ёлланы халкъгъа сюннет этип гетген. Алардан сонггу халкълар, нечакъы капир болса да, адашса да, ол Ибрагъимден кыалган ёну тюбюкъарадан ташламагъанлар.

Башлап ер юзюнде Аллагъны буйругъу булан тикген уыч – «ибадатхана» – шо Макка шагъардагы Каъбадыр. Бугъар – «Баитуллагъ», яъни Аллагъны ую деп айтыла. Муну тигип битген сонг, бу эки пайгъамбар Аллагъгъа кыол гетерип уыч дуа тилегенлер. Бири будур: «Аллагъым, муну Сен къабул эт, муну даим де адамлар оъзюне гелип сыйлайгъан эт!» Экинчиси будур: «Аллагъым, бизин авлетлирибизден бир табун пайгъамбарлар йибер, халкъны тюз ёлгъа чакъырсын!»

Аллагъу Таала, ата-улан бу эки пайгъамбарны дуаларын къабул этип, Каъба – шол гюнден бу гюнге етгинче сыйлы болуп юрюлду. Эндиден сонг Кыяматгюн

Нюрлю таварих

болгунча да юрюлежек, Аллагъ буюрса. Оъзлеге анда ибадат этмекни кюйлерин де билдирди. Ибрагъим булан Мугъаммад алайгъима ссаламны арасында шоланы тухумундан хыйлы пайгъамбарлар да йиберди.

Земзем сув да Каъбаны ишлегенче бир-эки йыл алдын чыкыгъан. Исмаил алайгъи ссаламны яш заманында, анасы Гъажар сувсап болуп, яшына да, оъзюне де сув излейген болгъан; о заманда Макканы орну бир зат да ёкъ бош авлак болгъан. Гъажар сув излеп «Сафа» булан «Марва»-ны арасында ёрта болгъан. Бир замандан кыараса, уланыны аякъ тюбюнден Аллагъны кыудраты булан сув чыгып туракен, гъали «Земзем» деп айтылган – шо сувдур.

Бу араплардан бирлери шагъарларда яшай эдилер, бирлери буса, о ерлер

парз деп биледилер.

Амма буланы яхшы кылыкълары, арив адатлары да бар эди, яъни: сёзге устасигъ, къатты юрекли, чомарт, намуслу, тувра сёзлю халкъ эдилер. Айыпдан бек сакълангъан, кыонакъгъа бек гъюрмет этип сыйлангъан, кыардаш-кыавумгъа кёмек этеген, оъзлеге сыйынган гиши учун жанын-малын аямай сыйындырагъан – шулай генг, эркек табиятлы халкъ эдилер. Шо асил кылыкъларда кыурайши табун барындан да артыкъ эди. Гъасили, кыурайшлар – арапланы бийлери эди.

Шулай адашгъан халкъланы тюз этмек учун, яман ишлерден, яман кылыкълардан сакъландырмакъ учун, дин якъдан да, дюнья якъдан да халкъгъа илму-маърипат йимакъ учун, Аллагъу Таала шол Исмаил пайгъамбарны авлетлеринден Мугъаммад алайгъи ссаламгъа пайгъамбарлыкъ берди.

сабангъа-отлавгъа гелишсиз²⁹, хумдукъ-ташлыкъ болмакъ себебли, чатырлар булан авул-авул болуп ер-ерге гечюп кыонуп, гечери³⁰ гъалда яшай эдилер. Гъар йыл гъаж вакътиде араплар хачларын³¹ зиярат этмек³² учун шо Каъбагъа кеп халкъ жыйылды. Хачлар учун кыурбан соядылар. Макканы ювугъунда, Аказ деген ерде уллу ярмюке³³ кыурулуп, савдюгерчилери, сарынчылары жыйылып, хыйлы саты-алыв этген сонг, йыр-сарын ярышлары болады. Аланы йырлатып, ким арив, яхшы айтса, алагъа байлары бир зат багъышлай эдилер.

Бу араплар Мугъаммад алайгъи ссалам гелгинче алдын хачлагъа кыулдукъ этдилер. Гъар табунну оъзлеге белгили Лат, Узда, Манат, Гъабал, Ягъусь, Язукъ деп, дагы да шоллай тюрлю атлары булан хыйлы хачлары бар эди. Оъзлер кыавум-кыавум болуп, демлешип, савдюгер этип, кыойчулукъ этип яшай эдилер. Оъзлени кёбюсю – нас, эринчек, жагъиллер³⁴ эдилер. Араларында язв билеген, гъарп танийгъан гиши бек аз эди. Йыр-сарындан башгъа илмулары ёкъ эди. Тухумланы танийгъан «килму-ннасаб»³⁵ деп айтылган илмуну чу биледилер³⁶.

Ибрагъим пайгъамбардан кыалган Каъбаны сыйлап юрютсе де, андан кыалгъан динни унутуп, ичин хачлагъа толтургъан эдилер. Хачлагъа кыулдукъ этегинден башгъа, буланы дагы да яман адатлары бар эди. Масала, чабывул этмек, ёл гесмек, кериван таламакъ; сакъламас учун, харжындан кыутулмакъ учун кыызы-яшларын оьлтюрмек йимик. Гишиден оьчюн алмай ачувун гечип кыоймакъ – анча макъталгъан кылыкълардан экенчи, алар буса оьчюн-ачувун алмакъны оъзлеге

Арапланы ва башгъа халкъны, гъатта инсанни да, жинни де – барын тюз ёлгъа чакъырмакъ учун, оъзюню досу (Гъабиби) Мугъаммад алайгъи ссаламны кыолуна «дин ислам» деген чыракъны берди. «Ла илагъа иллалагъу Мугъаммадин расулулагъ» деген сёзден ибара³⁷ болгъан бир байракъ да берди. Мугъаммад алайгъи ссалам, халкъны ол байракъны тюбюндеги шо ярыкыгъа чакъырмакъ себебли, бугюн бизин заманыбызда, туташ Ерни уьстюнде «Мугъаммад уьммети» деп айтылган бир миллет, дёрт юз мильен³⁸ кыадар бир санавгъа толду...

Мугъаммад алайгъи ссаламны тухумуну ва тувмакълыгыны баяны

Мугъаммад алайгъи ссалам арапланы арасында сыйлы болгъан кыурайши³⁹ кыавумдан, кыурайшланы да сыйлысы бану гъашим деген табундандыр. Мугъаммадны атасы – Абдуллагъ, 2-нчи атасы – Абдулмуталлиб, 3-нчи – Гъашим, 4 – Абдуманаф, 5 – Кысайю, 6 – Килаб, 7 – Муррат, 8 – Каъбу, 9 – Лубайю, 10 – Гъалиб, 11 – Фигъру, 12 – Малик, 13 – Надар, 14 – Кинанат, 15 – Хузаймат, 16 – Мудрикат, 17 – Ильяс, 18 – Мудар, 19 – Назар, 20 – Маъад, 21 – Аднан.

Мугъаммад пайгъамбарны анасы Амина Вагъабны кыызы. Вагъабны атасы – Абдуманаф, аны атасы – Зугърагъдыр. Мугъаммад алайгъи ссалам Макка шагъарда рабиъулаввалны 12-нчи явмында⁴⁰ итнигюн танг вакътиде тувду, орус тарих булан – 599-нчи йылда апрель айда⁴¹.

Шо тувгъан гече кеп аламатлар болду. Масала, Кысра⁴² деген паччаны тахы чарт-

ГЪАМИС

Билимни
излегиз
бешикден
башлап
кыабургъа
ерли

лады, нече йылдан берли отгъа кыулдукъ этгенлени оту сёндю, Каъбадагы уллу хачлар йыгылып тюшдю, Сава деген ердеги кёлю кыуруду, ва булай нече тамшалар болуп, ахыр заманны пайгъамбары дюньягъа гелмекни билдиреген ишлер болду.

Атасы Абдуллагъ, Шам кериван булан Мадинагъа баргъанда, пайгъамбар тувгъанча эки ай алдын Мадинада оьлген эди, Сонг уллу атасы Абдулмуталлиб «Мугъаммад»⁴³ деп ат кыойду. Макка халкъны адаты яшларын оьзлер сакълamay, кыырдагы авуллагъа, яхшы гъавалы ерлеге, башгъа кыатынгъа эмчекге бердилер. Шо адатгъа гёре, пайгъамбарны да Гъарисни кыатыны Гъалимагъа эмчекге бердилер. Шол Гъалима аны эмчек анасы болуп сакълалды.

Мугъаммад алайгъи ссалам 4 яшына гиргенде, эмчек анасы Гъалима анда башгъа яшларда болмайгъан бир тюрлю аламатлар гёрюп, муну сакъламгъа кыоркыуп, гелтирип анасы Аминагъа тапшурду.

Мугъаммад алайгъи ссалам 6 яшына гиргенде, анасы Амина да вафат болуп⁴⁴, Мугъаммад алайгъи ссалам уллу атасы Абдулмуталлибни кыолунда кыалса да, эки йылдан сонг о да оьлюп, сонг атасыны кыардашы ва Али разиялагъу ангъуну атасы Абуталиб аны янына алып сакълалды. Абуталиб муну оьз авлети йимик гёрюп, бек сюуп сакълап оьсдюрдю.

Мугъаммад алайгъи ссалам 12 яшына гиргенде, Абуталиб Шамгъа савдюгер учун баргъанда, аны да алып гетди. Булар Бугъайра деген бир кешишге кыаршы болдулар. Бу кешиш китаплагъа кыарап, пайгъамбарны аламатларын-сынларын билип турагъан болгъан, шону гёргенде шол аламатланы муну кыаркыарасында табып, пайгъамбар болажагъын билип, Абуталибге айтды: «Сен бу яшны Шамгъа элтме, бу ахыр заманны пайгъамбарыдыр, жувутлардан⁴⁵ бугъар зарар тиймесин», – деди. Сонг Абуталиб муну тез Маккагъа алып кыайтды.

Мугъаммад алайгъи ссалам йигирма яшына гелгенде, «мен гишиге асырав болуп турмайым, бир касбу этейим» деп, башлап биревге кыой бакъмагъа ялгъа тургъан, сонг савдюгер этмеге сюуп, «хайыр ортакъгъа акъча я мал береген гиши буса юрютер эдим» деп ойлагъан. Эки керен атасыны кыардашлары Зубайр, Аббас, Абдулмуталлибни уланлары булан Яман деген ерге савдюгерге баргъан.

Мугъаммад алайгъи ссалам йигирма беш яшына гелгенде, Маккада кыурайшлардан Хадижа деп 40 яшында бир бай тул кыатын бар эди. Хайыры ортакъгъа шо кыатынны малын алып, Мугъаммад алайгъи ссалам дагы да Шамгъа савдюгерге гетди. Хадижа оъзюню Майсара деген кыулун да муну булан йиберди. Бу ёлда кеп хайырлар этип, бек берекетли болуп, кыайтдыл.

Бу Майсара ёлда пайгъамбардан кеп ажайып ишлер-аламатлар гёрюп, гелгенде барын да Хадижагъа айтды: «Бу Мугъаммад йимик гиши дюньяда болмас. Бир инсандан болмайгъан гюнерлерни-тамшалары бар», – деп макътады.

Хадижа разиялагъу ангъа аввалда бир тюш гёрюп, оъзюню ювукъ кыардашы «Варакъа Навфал огълы» деген бир алим къарт гиши бар эди, шогъар барып тюшюн тюшлетгенде, «сен ахыр заманны пайгъамбарыны кыатыны болурсан» деп ёрагъан эди. Шо саялы, Хадижа ►► 7

